

Pisma Hilde Dajč

Prvo pismo

Nado, draga moja,

Sutra ujutru polazim u logor. Mene niko neće naterati, ja ne čekam na poziv. Javljam se dobrovoljno da pođem sa prvom grupom koja polazi iz Džordža Vašingtona 23, sutra u 9 sati ujutru. Moji su protivni mojoj odluci, ali ja mislim da ćeš me barem ti razumeti: ima toliko ljudi kojima je potrebna pomoć, da ja moram po nalogu svoje savesti da predem preko sentimentalnih razloga u vezi sa porodicom i kućom i da se potpuno stavim u sluzbu drugih. Bolnica ostaje još u varoši, a upravnik mi je obećao da će me ponovo primiti kada se bolnica bude doselila u logor. Potpuno sam mirna i staložena i uverena da će sve ispasti dobro, čak iznad mojih optimističkih pretpostavki. Misliću često na tebe, ti znaš, a možda i ne, šta si za mene predstavljala - to ćeš i ubuduće. Ti si mi najlepša uspomena iz mog najprijatnijeg perioda - iz družine.

Nado moja draga, ja te mnogo, mnogo volim.

Hilda.

7. XII 1941

Drugo pismo

Draga moja Mirjana,

Pišem ti iz stalske idile ležeći na slami dok se umesto zvezdanog neba nalazi nad mojom glavom drvena konstrukcija krova paviljona br. 3. Sa moje galerije (treće) koja se sastoji iz niza dasaka, a na kojoj nas tri imamo svaka po 80 cm u širini životnog prostora, posmatram ovaj lavirint, odnosno mravinjak bednika čije su tragedije brojne kao i oni koji žive ne zato sto su svesni da će jednom biti bolje, već zato što nemaju snage da prekinu sa životom. Ukoliko je to to.

Mirjana draga, tvoje pismo to si ti, volim ga kao što volim tebe. Tvoje reči i osećanja lepi su kao i tvoja spoljašnost, a tvoje saosećanje veliko kao sve drugo lepo što je specifično tvoje. Nemoj da se diviš jednom čoveku koji ima brze akcije. Drugi možda imaju više altruizma, a manje energije, više skromnosti nego ambicije, pa su im dela, mada velika, skrivena, a dela drugih više padaju u oči svojom odlučnošću i brzim izvođenjem.

Mirjana draga, ovde sada ima 2 000 žena i dece, skoro 100 odojčadi za koje ne može ni mleko da se kuva jer nema ogreva a prema visini paviljona i jačini košave možeš već da izračunaš stupanj toplote. Čitam Hajnea i on mi prija, mada imamo klozet udaljen pola kilometra i to za petnaest osoba najedanput, mada smo do četiri sata dobili samo dva puta malo kupusa za koji se vidi da je u vodi kivan, mada ležim na malo slame, a deca sa sviju strana i svetlost gori cele noći, mada viču na nas „Idiotische Saubande“ [idiotska svinjska bando] itd., mada nas zovu svaki čas na zbor i sve prestupe "strogo kažnjavaju". Zidova ima dosta. Ja sam počela danas sa radom u ambulanti, tj. jednom stolu sa nekoliko flaša i gaze, za kojim je samo jedan lekar, jedna apotekarka i ja. Posla ima dosta, ljudi, to jest žene padaju u nesvest itd. Ali se u većini slučajeva drže više nego junački. Retke su suze. Naročito kod omladine. Jedino što mi nedostaje jeste pristojna mogućnost za umivanje. Nama će doći još 2 500 osoba, a ima svega 2 lavaboa, tj. česme. Postepeno će sve doći u red i u to nimalo ne sumnjam. Bolnica će biti u jednom drugom paviljonu. Broje nas često, iz istog razloga su i paviljoni ograđeni žicom. Nimalo ne žalim što sam došla, već sam zadovoljna svojom odlukom. Ako ću svaka dva dana moći toliko da uradim za druge kao ova dva, onda će cela stvar imati mnogo smisla. Ja znam, čvrsto sam ubeđena u to da je ovo samo prolazno (što ne isključuje mogućnost da to traje i nekoliko meseci), kraj će biti dobar i ja sam unapred zadovoljna. Stičem svakodnevno mnogo poznanstava, iskustva, upoznajem ljude sa njihove prave strane (retki su oni koji i ovde glume). Mnogi ljudi se primaju kojekakvih „komandantština“. Mada bih mogla, ja se takvih stvari ne primam, moje ambicije nisu upućene u tome smeru. Mirjana draga, ti ćeš me prepoznati, ja se neću promeniti, tek sada osećam po svojoj staloženosti da sam prilično izgrađena i da spoljne stvari slabo utiču na mene. Samo bih volela da mojim roditeljima ova čaša bude pošteđena.

Pogledala sam, draga, na tvoj prozor kad su nas kamionom vozili na Sajmište, ali tebe nisam videla. Kada se idućeg puta sretnemo moramo da nadoknadimo u smislu drugarstva sve ono što tokom godine nismo činili.

Šta znas, možda je tek taj rastanak tako neobičan... [tekst nečitak] ...da doznam koliko te volim, koliko sam vezana za tebe mada tako često nisam bila s tobom.

Mirjana draga, ostani takva kakva jesi, jer si zlatna i ja te mnogo volim, tvoja Hilda.

9. XII 1941.

Treće pismo

Nado, zlatna moja,

Nije bila baš romantična scena u kojoj sam došla do tvog pisma, naime nas dve sestre na čelu sa jednom apotekarkom organizovale smo kuvanje čaja i mleka (ukoliko su to žene ponele sobom jer se ovde niti šta može poslati, niti ovamo stižu paketi) na dvanaest špiritusa kohera - i baš pri tom kuvanju uz najveću galamu iznutra i spolja dok su mi tekle suze zbog đima i spiritusa, potekle su mi prave, iskrene, olakšavajuće suze čitajući tvoje pismo.

Ovde je tako - ne znam kako da ga okarakterišem, jednom reči jedna velika štala za 5 000 i više ljudi, bez zida, bez ograde, sve u istoj odaji. Pojednostosti ovog čarobnog zamka sam opisala Mirjani pa mi se ne da da ponavljam. Dobijamo ili doručak ili večeru i to uz najpogrdnije reči - sreća još, čoveku prođe apetit pa nije gladan. Za ovih pet dana je bilo četiri puta kupusa. Inače je divno. Naročito u pogledu na naše susede - Ciganski logor. Danas sam bila tamo i ošišala 15 vašljivaca i namazala ih. Međutim, mada sam posle ispekla ruke do laktova krezolom, ipak je posao nekoristan, jer kad završim sa drugom partijom, biće prva opet vašljiva.

Uprava logora je u banatskim rukama, sistem nepotizma, odnosno ljubavnicizma, ali mi Beograđani smo suviše pitomi, a oni to koriste, jer ko prvi devojci onome i devojka. Svakih sto ljudi ima blok komandanta, obično neku balavicu od 16-20 godine, a inače danas su izabrali od devojaka od 16-23 godine 100 lagerpolicista. Ja sam se sakrila, jer poznajem moju osobitu naklonost prema policiji ma koje vrste. Kakav kriterijum pri tom uzimaju, poznato je samo njima.

Sad je pola jedanaest, ležim i pod sobom osećam slamu (divan predmet naročito kad se ispuni buvama) i pišem ti. Vrlo sam zadovoljna što sam ovde bila od prvog trenutka, čovek doživljava toliko interesantnih i neponovljivih stvari da bi bilo šteta ispustiti koju. Mada na sve nas ima samo dve česme, ipak sam čista jer se dignem pre pet i idem da se cela umijem. Ovde se za sve stoji u redu. Ljubazno od njih što vežbaju naše strpljenje. Samo bi sreća bila da se svuda stigne na red. To već teže ide. Danas su svu decu (mušku) i odrasle ljude, koji su kao bolesni bili sa nama, ne znamo kud odveli - pa da, monotonija bi smetala napetosti naših živaca. Možeš da zamisliš larmu koju čini više od 5 000 ljudi, zatvorenih u jednu odaju, danju ne čuješ ni sopstvene reči, noću imaš besplatan orkestar plača dece, hrkanja, kašljanja i ostalih tonova. Imam posla od pola sedam ujutru do pola devet uveče, danas i duže, ali će se i to urediti čim bolnica bude stigla, a to će verovatno biti za koji dan. Kurir bolnice dolazi svakodnevno ovamo, a danas je i Hans bio i od njega sam doznala neprijatnu vest da će moji sutra doći. Ovakav week-end nije nimalo preporučljiv, naročito ne za moje roditelje i Hansa kome je potrebna dobra hrana. Uzeli su nam sav novac i nakit sem 100 dinara po glavi. Jedino u čemu ne štede je električna koja gori i noću te mi ometa san moj pravedni. Moja ambicija mora da bude uvek zadovoljena, jer želim uvek sve u superlativima. A i ovo je jedan svoje vrste. Otkako sam tu vrlo sam mirna, mnogo radim i to sa ogromnom voljom i osećam savršeni preokret. Dok sam ranije na "slobodi" mislila stalno na logor, sad sam za pet dana tako navikla na njega, da uopšte o njemu ne mislim, već o mnogo lepšim stvarima, kao što su - ti već znaš da ja mislim mnogo na tebe. Uvece čitam. Mada smo smeli da ponese samo toliko koliko sme da se ponese, ja imam Vertera, Hajnea, Paskala, Montenja, engleski i hebrejski udzbenik. Tako mala biblioteka, a čini mi se ipak od ogromne koristi.

Nado moja, ne pišem to samo zato što mi je želja, već čvrsto ubeđenje: videćemo se uskoro. Ja nemam nameru da ovde letujem, a nadam se da će oni (sa velikim O) uzeti moje namere na razmatranje. Rešenje njihovo očekujem uskoro.

Nado moja, moram da spavam, sutra ću se rano dići, a snagu hoću da čuvam. Zdravo, mila moja, bojim se da mislim na tebe u ovoj prljavoj štali da ne kvarim onu svetinju koju o tebi nosim u sebi.

Mnogo tebe, mamu, Jasnu i ostale srđacno pozdravlja jedan veseo dobrovoljac.

Četvrto pismo

Mila moja,

Nisam ni mogla da pojmem da će naš susret, mada sam te očekivala, da ostavi, načini u meni takvu buru osećanja, da unese još više nemira u ovo haotično stanje moje duše koja ne može nikako da se smiri. Svim filozofiranjima je kraj na žičanoj ogradi i realnost kakvu vi van nje ne možete ni izdaleka da zamislite jer biste od bola urlali - pruža se u potpunosti. Ta realnost je nenadmašna, naša beda ogromna, sve fraze o jačini duha padaju pred suzama od gladi i zime; sve nade o skorom izlasku gube se pred jednoličnom perspektivom pasivnog bivstvovanja koje ni po čemu na svetu ne liči na život. To nije ni ironija života. To je njegova najdublja tragedija. Možemo da izdržimo ne zato što smo jaki, nego stoga što nismo svakog trenutka svesni svoje beskrajne mizerije u pogledu svega, svega što sačinjava naš život.

Već smo tu skoro devet nedelja i još sam pomalo pismena, jos umem pomalo da mislim. Svako veče, bez izuzetka, čitam tvoja i Nadina pisma i to mi je jedini trenutak kada sam nešto drugo, ne, samo Lagerinsasse [logorašica]. Robija je zlato prema ovome, mi ne znamo ni zašto, ni na što, ni na koliko smo osuđeni. Sve na svetu je divno, i najbednija egzistencija van logora, a ovo je inkarnacija sviju zala. Svi postajemo zli jer smo gladni, svi postajemo zajedljivi i brojimo jedan drugom zalogaje, svi su očajni - a ipak se niko ne ubija jer smo svi skupa jedna masa životinja koju prezirem. Mrzim nas sve jer smo svi jednako propali.

Blizu smo sveta, a tako udaljeni od svih. Ni sa kim nemamo veze, život svakog pojedinca napolju teče isto tako dalje, kao da se pola kilometra dalje ne odigrava klanica šest hiljada nevinih. Svi smo jednaki po svome kukavičluku i vi i mi. Dosta!

Ja ipak nisam takav nejunak kao što bi po ovome mogla da sudiš. Podnosim sve što mene pogađa lako, bezbolno. Ali ta okolina. To je ono što me nervira. Ljudi mi idu na živce. Ni glad od koje plačes, ni zima pri kojoj ti se voda u časi i krv u žilama sledi, ni smrad latrina, ni košava, ništa nije tako odvratno kao gomila koja zaslužuje sažaljenje, a ti joj ne mozes pomoći, nego se staviti iznad nje i prezreti je. Zašto taj svet govori uvek samo o onome što vredi njegova creva i ostale organe vrlo cenjenog kadavera. A propos, pre neki dan smo uređivali leševe, bilo ih je 27, u turskom paviljonu, i to sve u front. Meni ništa više nije odvratno, ni moj prljavi posao. Sve bi se moglo samo kad bi se znalo ono što se ne može saznati - kada će se otvoriti kapije milosti. Kakve li namere imaju sa nama? U stalnoj smo napetosti: hoće li nas streljati, dići u zrak, transportovati u Poijsku? To je sve sporedno! Sadašnjost samo treba preskočiti, nije nimalo prijatna, nimalo.

Sada je pola tri, dežuram celu noć u ambulanti (svaku četvrtu noć) u paviljonu kašlju u horu i čuje se klopanje kiše sa krova. Ovde u ambulanti puši se furuna dozlaboga, ali ko se dima ne nadimi...

Ovo je moj najuzbudljiviji dan u logoru. Želeti nešto toliko pa da se to ispuni više je nego sreća. Možda ćemo se jednom živi izvući odavde u jedan srećniji život, jer to tako strasno, mada već malokrvno želimo.

Mirjana, moja draga, mi smo roblje zarobljeno, mnogo manje još od toga, mi nismo ni koliko gubavci, mi smo jedna prezrena i gladna horda, a kad i pored toga čovek ugleda malo života, a to si ti, oseti toliko novih životnih sokova da struje u njemu. Samo, da, ovo večno samo - otrgnuti se posle toga od života toliko je bolno i gorko da ni more suza prolivenih nije dovoljno merilo. Kako mi je tek sada teško. Plačem i svi se smeju: „Zar ti koja vučes kao muškarac smeš da plačeš kao sentimentalna šiparica!”

Ali šta ću kad mi je tako grozno teško pri duši. To je refren koji celu noć ponavljam. Znam da nema izgleda da ćemo skoro izaći, a napolju ste ti i Nada, jedino što me vezuje za Beograd koji po nekoj neshvatljivoj kontradikciji istovremeno strašno mrzim i strašno volim. Ti ne znas, kao što ni ja nisam znala, šta to znači biti ovde. Želim ti da nikad ne saznaš. Već kao dete bojala sam se da me ne zakopaju živu. I ovo je neka vrsta prividne smrti. Hoće li posle nje biti nekog vaskrsenja? Nisam nikad toliko mislila na vas dve kao sada. Stalno razgovaram sa vama i želim da vas vidim jer ste vi za mene onaj “izgubljeni raj”.

Ljubi vas vaša logorka

Prva tri pisma Hilde Dajč su vlasništvo Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu, dok se četvrto nalazi u Istorijskom Arhivu Beograda.

Ovaj transkript je preuzet sa internet stranice:

<https://www.open.ac.uk/socialsciences/semlin/sr/hilda-dajc.php>